

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук

Костенко Інеси Володимирівни на дисертаційне дослідження

Кримського Михайла Володимировича на тему:

«Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Науково-дослідного інституту публічного права на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність дисертаційної роботи Кримського Михайла Володимировича зумовлена складністю і водночас недостатньою розробленістю адміністративно-правових питань, пов'язаних із використанням систем штучного інтелекту органами публічної влади. У сучасних умовах цифровізація публічного управління перестала бути лише організаційним або технічним процесом. Вона дедалі більше впливає на зміст владної діяльності, порядок прийняття адміністративних актів, реалізацію дискреційних повноважень і фактичний стан гарантій прав людини у відносинах з публічною адміністрацією.

Особливої ваги досліджувана проблематика набуває в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, яка об'єктивно прискорила цифрову трансформацію держави та підвищила значення електронних сервісів, автоматизованої обробки даних і алгоритмічних інструментів у діяльності органів публічної влади. Водночас така інтенсифікація цифрових процесів не повинна призводити до послаблення правових гарантій особи. Навпаки, чим глибшим є технологічне опосередкування адміністративної діяльності, тим вищими мають бути вимоги до законності, мотивованості, прозорості, підконтрольності та оскаржуваності відповідних рішень.

Дисертант цілком обґрунтовано акцентує увагу на тому, що використання систем штучного інтелекту у сфері публічного адміністрування не може оцінюватися лише за критерієм ефективності. Якщо алгоритмічна система впливає на

встановлення фактичних обставин, формування мотивів або зміст адміністративного акта, вона фактично входить у механізм реалізації владного повноваження. Саме тому така діяльність потребує не загальних етичних декларацій, а чіткої адміністративно-правової регламентації.

Наукова цінність обраної теми полягає в тому, що вона перебуває на перетині кількох важливих напрямів сучасної юридичної науки: адміністративного права, інформаційного права, європейського права та теорії прав людини. Однак автор не розчиняє предмет дослідження у міждисциплінарній проблематиці, а послідовно утримує його в межах адміністративно-правового аналізу. У центрі роботи перебувають питання адміністративної процедури, адміністративного акта, меж дискреції, контролю, нагляду й ефективного захисту прав особи.

Важливим є також євроінтеграційний вимір дослідження. Регламент (ЄС) 2024/1689, акти Ради Європи та сучасні європейські підходи до ризик-орієнтованого регулювання штучного інтелекту формують ті стандарти, які Україна має враховувати при побудові власної моделі правового регулювання. У цьому сенсі дисертація має не лише теоретико-доктринальне, а й безпосереднє прикладне значення.

Отже, актуальність теми є належно обґрунтованою. Вона впливає з об'єктивних потреб розвитку адміністративного права, удосконалення публічного адміністрування, гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та забезпечення реальних, а не декларативних гарантій прав людини в умовах цифрової держави.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Аналіз дисертаційної роботи Кримського Михайла Володимировича та опублікованих ним наукових праць дає підстави констатувати достатньо високий рівень теоретичної підготовки здобувача, належне володіння категоріальним апаратом адміністративного права та здатність до самостійного наукового осмислення складної міждисциплінарної проблематики. Дисертація побудована послідовно: від з'ясування правової природи штучного інтелекту як об'єкта адміністративно-

правового регулювання – до визначення механізмів забезпечення прав людини в умовах алгоритмічного опосередкування владних рішень.

Позитивної оцінки заслуговує те, що здобувач не підміняє адміністративно-правовий аналіз загальними міркуваннями про цифровізацію чи інноваційність штучного інтелекту. Навпаки, автор послідовно розглядає досліджувану проблематику через усталені інститути адміністративного права: компетенцію органу публічної адміністрації, адміністративний розсуд, адміністративну процедуру, мотивування адміністративного акта, адміністративний контроль, нагляд та оскарження. Саме це забезпечує галузеву визначеність роботи та її відповідність спеціальності 081 «Право».

Методологічний апарат дисертації є достатньо різноплановим і загалом коректно використаним. Формально-юридичний метод дав змогу дослідити нормативні конструкції регулювання штучного інтелекту; порівняльно-правовий – розкрити значення європейських стандартів, зокрема Регламенту (ЄС) 2024/1689; системно-структурний – вибудувати модель адміністративно-правового забезпечення прав людини; емпіричні елементи – звернутися до практики використання цифрових та алгоритмізованих інструментів у сфері публічних послуг. Така методологія відповідає завданням, сформульованим у вступі, і дозволяє вважати висновки роботи достатньо обґрунтованими.

Варто відзначити належну структуру дисертації. Три розділи утворюють внутрішньо узгоджену систему: перший має теоретико-методологічний характер, другий – нормативно-аналітичний, третій – конструктивно-прикладний. Такий підхід дозволив автору перейти від аналізу поняття штучного інтелекту та прав людини як критерію допустимості його використання до обґрунтування конкретної адміністративно-правової моделі, яка охоплює оцінку впливу, процедурні гарантії, мотивування, людський контроль, документування, адміністративний і судовий захист.

Джерельна база дослідження є належною за обсягом і змістом. Автор опрацював значний масив національних, європейських і міжнародних нормативних джерел, а також сучасну українську та зарубіжну доктрину з питань штучного

інтелекту, алгоритмічного управління, прав людини й адміністративного права. Наукові публікації здобувача тематично пов'язані з основними положеннями дисертації, підтверджують апробацію результатів і свідчать про поступове формування авторської наукової позиції.

Загалом дисертація Кримського М. В. є змістовною, методологічно виваженою і структурно завершеною кваліфікаційною науковою працею, що має належний науковий рівень та відповідає сучасним вимогам до досліджень у сфері адміністративного права.

3. Наукова новизна отриманих результатів, їх теоретична і практична значущість

Оцінка змісту дисертаційної роботи Кримського Михайла Володимировича дає підстави для висновку, що її наукова новизна має не декларативний, а змістовний характер і випливає із самої логіки дослідження. Автор не обмежився констатацією загальних ризиків використання штучного інтелекту у публічному управлінні, а запропонував адміністративно-правове осмислення цієї проблематики через категорії компетенції, адміністративного розсуду, адміністративної процедури, адміністративного акта, контролю та юридичного захисту особи.

Принципово важливим є те, що дисертант обґрунтував адміністративно-правову модель забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади. Ця модель має системний характер, оскільки охоплює оцінку впливу на права людини, вимоги до адміністративного акта, процедури прийняття рішень із використанням алгоритмічних систем, механізми адміністративного й судового оскарження, а також гарантії прозорості та контролю. Такий підхід дозволяє розглядати штучний інтелект не як зовнішній щодо адміністративного права технологічний інструмент, а як чинник, що впливає на спосіб реалізації владних повноважень.

До безперечних здобутків роботи слід віднести й обґрунтування штучного інтелекту як правової категорії у сфері публічного адміністрування. Автор виходить із того, що система штучного інтелекту є об'єктом адміністративно-правового

регулювання, який функціонує з певним рівнем автономії та може впливати на юридично значущі результати діяльності органів публічної влади. Такий підхід є методологічно виправданим, оскільки дозволяє уникнути як надмірної персоніфікації штучного інтелекту, так і його спрощеного розуміння як звичайного технічного засобу.

Наукову цінність мають також положення щодо системи адміністративно-правових гарантій прав людини. Дисертант слушно пов'язує такі гарантії з мотивуванням адміністративного акта, доступом особи до інформації, участю у процедурі, можливістю перевірки законності та обґрунтованості рішення, а також ефективним адміністративним і судовим захистом.

Удосконалення наукових підходів до визначення прав людини як критерію допустимості застосування систем штучного інтелекту та до характеристики алгоритмічного впливу на дискреційні повноваження органів публічної адміністрації є логічно пов'язаним із загальною концепцією роботи. Окремо слід відзначити подальший розвиток положень про міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини, які автор систематизує як сукупність стандартів різної юридичної сили, придатних для використання у правотворчості та правозастосуванні.

Загалом дисертація характеризується достатньою новизною, оскільки пропонує не окремі фрагментарні положення, а цілісну адміністративно-правову конструкцію забезпечення прав людини у сфері використання систем штучного інтелекту органами публічної влади.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертація Кримського Михайла Володимировича демонструє належний рівень виконання поставленого наукового завдання та достатню методологічну зрілість автора. Складність теми полягає в тому, що вона перебуває на перетині адміністративного права, цифрового врядування, європейського права та прав людини. За таких умов здобувачеві було важливо не втратити галузеву визначеність дослідження і не звести роботу до загального опису технологічних ризиків штучного

інтелекту. Загалом це завдання виконано: у центрі дисертації залишаються саме адміністративно-правові категорії – адміністративна процедура, адміністративний акт, дискреційні повноваження, мотивування, людський контроль, підзвітність і оскарження.

Методологічна побудова роботи є достатньо виваженою. Діалектичний підхід дозволив автору показати, що цифровізація публічної адміністрації не лише змінює технічні способи роботи органів влади, а й впливає на юридичну форму реалізації владних повноважень. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу нормативного матеріалу, зокрема національних актів, міжнародних стандартів та європейської моделі регулювання штучного інтелекту. Завдяки цьому здобувач зміг показати, що проблема ШІ у публічному управлінні не вичерпується питанням технологічної ефективності, а потребує чітких юридичних меж.

Системно-структурний метод є одним із ключових для дослідження, оскільки саме він дав змогу автору побудувати адміністративно-правову модель забезпечення прав людини, у якій поєднано оцінку впливу на права людини, процедурні гарантії, вимоги до адміністративного акта, контроль, нагляд, документування та можливість оскарження. Функціональний метод дозволив з'ясувати, як саме системи штучного інтелекту можуть впливати на сервісні, регуляторні й контрольно-наглядові повноваження публічної адміністрації.

Важливим є й використання логіко-семантичного методу. У темі штучного інтелекту термінологічна нечіткість може призводити до правової невизначеності, тому уточнення понять «система штучного інтелекту», «алгоритмічне управління», «адміністративно-правове забезпечення прав людини» має не лише теоретичне, а й практичне значення. Порівняльно-правовий метод дозволив автору коректно співвіднести український підхід із європейськими стандартами, не підмінюючи національну модель механічним запозиченням положень права ЄС. Емпіричні методи, застосовані для аналізу практики використання цифрових сервісів і алгоритмізованих інструментів у сфері публічних послуг, посилили прикладну складову роботи.

Метод правового прогнозування використано для визначення напрямів подальшого вдосконалення адміністративно-правового забезпечення прав людини у сфері застосування систем штучного інтелекту. Це є важливим, оскільки досліджувана сфера перебуває у стані активного нормативного формування, а тому потребує не лише аналізу чинного регулювання, а й бачення перспектив його розвитку.

Загалом здобувач продемонстрував здатність самостійно формулювати наукову проблему, добирати належний методологічний інструментарій, послідовно застосовувати його до матеріалу дослідження і формулювати обґрунтовані висновки. Рівень виконання поставленого наукового завдання відповідає вимогам до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

5. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, дотримання академічної доброчесності

Дисертаційне дослідження Кримського Михайла Володимировича є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії як за змістовими, так і за формальними критеріями. Структура роботи є логічно вибудованою, виклад матеріалу – послідовним, а сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації – внутрішньо узгодженими й концептуально завершеними.

Основні результати дисертаційного дослідження належним чином відображені у наукових публікаціях здобувача. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць, з яких 4 статті містять основні наукові результати дисертації, а 4 праці засвідчують апробацію її матеріалів на науково-практичних конференціях та міжнародних правових школах. Зміст зазначених публікацій охоплює ключові положення дисертації, зокрема питання переходу від критерію ефективності до критерію допустимості використання систем штучного інтелекту у публічній сфері, правові та етичні виміри застосування штучного інтелекту в публічному управлінні,

еволюцію доктринальних підходів до визначення штучного інтелекту, а також становлення регуляторної моделі Європейського Союзу у цій сфері.

Апробаційні публікації здобувача відображають основні напрями його наукового пошуку, пов'язані з прозорістю і підзвітністю як умовами легітимності використання систем штучного інтелекту, процедурними гарантіями прав людини, аналізом Регламенту (ЄС) 2024/1689 «Акт про штучний інтелект», а також значенням Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права. Такий обсяг і характер опублікованих матеріалів свідчить про належний рівень апробації результатів дослідження, їх фахове обговорення у науковому середовищі та послідовне формування авторської наукової позиції.

Аналіз кількісних і якісних характеристик опублікованих наукових праць дає підстави стверджувати, що вони відповідають вимогам щодо опублікування результатів дисертаційного дослідження за спеціальністю 081 «Право» та належним чином репрезентують основні положення, висновки й рекомендації, сформульовані у дисертації.

Проведений аналіз тексту дисертації дає підстави зробити висновок, що робота виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності та чинного законодавства щодо захисту авторських прав. У тексті забезпечено коректність посилань на використані джерела, нормативні акти, наукові підходи, дані та відомості. Ознак академічного плагіату, фальсифікації чи фабрикації даних не встановлено. Дисертація є самостійною науковою працею здобувача, а її основні положення належно відображені у відповідних наукових публікаціях.

6. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Як і будь-яке комплексне наукове дослідження, дисертація містить положення, що можуть бути предметом наукової дискусії, уточнень і подальшого обговорення. Не применшуючи наукового значення дисертації, слід виокремити окремі положення, які мають дискусійний характер і можуть бути уточнені під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.3 автор слушно звертає увагу на те, що алгоритмічне управління може впливати на фактичний центр прийняття адміністративного

рішення, зокрема тоді, коли алгоритмічний висновок істотно визначає оцінку обставин справи або вибір варіанта адміністративного реагування. У цьому контексті цікаво було б почути позицію здобувача щодо того, за якими юридичними критеріями, на його думку, можна відмежувати ситуацію, коли алгоритмічна система лише допомагає посадовій особі, від ситуації, коли вона фактично визначає зміст адміністративного рішення.

2. У підрозділі 1.3 автор подає систематизацію адміністративно-правових ризиків алгоритмічного управління в аналітичній таблиці. У зв'язку з цим цікаво було б уточнити: який критерій покладено в основу виокремлення саме таких груп ризиків?

3. У роботі використано значний масив сучасної англійської та європейської наукової літератури, що, безперечно, посилює порівняльно-правовий і євроінтеграційний вимір дослідження. Водночас окремі положення дисертації могли б бути додатково збалансовані ширшим залученням вітчизняної адміністративно-правової доктрини, зокрема щодо адміністративної процедури, адміністративного акта, адміністративного розсуду, контролю та відповідальності суб'єктів публічної адміністрації. Це дозволило б ще чіткіше показати місце запропонованих автором висновків у системі української адміністративно-правової науки.

4. Дисертація присвячена складній і технологічно насиченій проблематиці, що зумовлює використання низки іншомовних понять і технічних термінів, зокрема пов'язаних з *algorithmic governance*, *digital discretion*, *human oversight*, *automation bias*, *explainability* тощо. Водночас у деяких фрагментах доцільним було б активніше супроводжувати такі терміни їх українськими адміністративно-правовими відповідниками або короткими поясненнями. Це сприяло б більшій термінологічній визначеності та полегшило б сприйняття матеріалу в межах національної правничої доктрини.

Висловлені вище зауваження та рекомендації мають дискусійний характер, відображають позицію опонента щодо окремих положень дисертації та не знижують її загальної позитивної оцінки.

7. Загальний висновок

За своїм змістом дисертація Кримського Михайла Володимировича на тему «Забезпечення прав людини під час застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади: європейські стандарти та українська практика» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому на належному теоретико-методологічному рівні розкрито адміністративно-правові засади забезпечення прав людини в умовах застосування систем штучного інтелекту органами публічної влади.

Дисертація за своїм змістом і структурою відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Отже, дисертаційне дослідження за змістом, науковим рівнем, структурою, повнотою обґрунтування висновків і практичних рекомендацій відповідає встановленим вимогам, а його автор – Кримський Михайло Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

старший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту державного

будівництва та місцевого самоврядування

Національної академії правових наук України,

кандидат юридичних наук

Інеса КОСТЕНКО